

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת וישלח, תשס"ח
מספר 731מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

שלוש שאלות בפרשת וישלח

שלוש שאלות קשות עולות בקריאת פרשת וישלח, והן מטרידות אותי כבר כמה שנים. להלן אנסה להשיב עליהן.

השאלה הראשונה והקשה מכולן, לטעמי, היא התנהגותו של יעקב אבינו כאשר הוא חוזר לארץ כנען משהותו עם לבן בפדן ארם. עשרים שנה עברו, ובהן לא ראה את אביו ואת אמו. אף על פי כן הוא לא נסע ישיר לחברון, מקום מגוריהם, אלא חנה בסוכות והמשיך לשכם. לא כתוב בתורה מתי נפטרה רבקה אמנו, ולפי האגדה המובאת ברש"י, כאשר מתה דבורה מינקת רבקה כמסופר בפרשתנו (לה:ח) נתבשר יעקב באבל שני שאמו מתה. רק אחרי ההרפתקה הלא נעימה עם דינה ואנשי שכם מספר הכתוב: "ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע היא חברון" (לה:כז). ומאחר ששמה של רבקה אינו נזכר שם, אנו מניחים שהיא כבר לא הייתה אז בין החיים (בפירוש רש"י על לה:א מצוינת ביקורת חריפה של הקב"ה על יעקב בשל השתהותו בדרך).

השאלה השנייה היא על הפירוט הנראה מוגזם בתיאור תולדות עשו. בפסוק הראשון של פרק ל"ו כתוב: "ואלה תלדות עשו הוא אדום". פסוק ט חוזר על הדברים: "ואלה תלדות עשו אבי אדום בהר שעיר", ובפסוק טו נפתחת רשימה חדשה: "אלה אלופי בני עשו". למשל, בני אהליבמה אשת עשו – יעוש, יעלם וקורח, נזכרים שלוש פעמים. מדוע היה צריך להזכירם עוד פעמיים אחרי שכבר הוצגו?

השאלה השלישית פשוטה מן האחרות: יעקב מצווה לבניו להסיר את אלוהי הנכר אשר בתוכם (לה:ב), ובפסוק סמוך כתוב: "ויטמן אתם יעקב תחת האלה אשר עם שכם" (ד). מדוע היה צורך לפרט את המקום המדויק שבו טמן אותם?

*

נפתח בתשובה לשאלה האחרונה דווקא, שהיא הקלה מכולן. לאלוהי הנכר ולכל מה ששייך להם יש דין של תקרובת עבודה זרה, והם אסורים בהנאה עד עולם. מן הראוי היה להשמיד אותם, אבל מאחר שאי אפשר להשמיד דברי מתכת, טמן אותם יעקב אבינו באדמה. אבל ייתכן שבעתיד יחפור אחד מבני ישראל במקום כלשהו, וימצא דברי זהב וכסף ויחשוב שנזדמן לו מטמון. לפיכך התורה מזהירה אותנו שאם מקום החפירה הוא "תחת האלה אשר עם שכם", אזי ה"מטמון" הרי הוא בגדר תקרובת עבודה זרה, ואסור ליהנות ממנו.

אשר לשאלה השנייה – יש לזכור שלא הרי צאצאי עשו כהרי צאצאי ישמעאל. צאצאי עשו נכללים לכאורה בהגדרה "כי ביצחק יקרא לך זרע" (כא:יב), ולפיכך מועמדים להבטחה

שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים. התורה מרגישה צורך לבדוק אם אמנם הם שייכים להבטחה זו. המסר של הקב"ה לאברהם נפתח במילים "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם" (טו:יג), ונדמה לי שהתפקיד העיקרי של פרק ל"ו הוא לספר לנו את ההיסטוריה של צאצאי עשו כדי להראות בעליל שנבואה זו לא נתגשמה בהם.

מן הכתוב בפסוקים א-ח של פרק ל"ו למדים שמשפחת עשו התחילה את חייה בארץ כנען, ושם נולדו כמה בנים. אבל עשו החליט לעזוב את יעקב אחיו בארץ כנען ולעבור להר שעיר, "כי היה רכושם רב משבת יחדו" (ז). בהמשך, בפסוקים ט-יד, אנו מקבלים רשימה של צאצאי עשו במקום מגוריהם החדש, ולמדים על בנים חדשים שנולדו שם (ודרך אגב מתברר שכל הנולדים בארץ כנען עברו להר שעיר). לבסוף, מפסוק כ עד פסוק ל, מסופר לנו על "בני שעיר החרי ישבי הארץ" שאינם צאצאי עשו, אבל בדברים ב' (כא-כב) כתוב: "וישמדם ה' מפניהם ויירשם וישבו תחתם כאשר עשה לבני עשו הישבים בשעיר אשר השמיד את החרי מפניהם ויירשם וישבו תחתם". לפיכך אי אפשר לתאר את בני עשו כ"גרים בארץ לא להם".

הרשימה של האלופים והמלכים מבני עשו שמופיעה בשאר הפסוקים מראה לנו שגם התיאור "ועבדום וענו אתם" אינו שייך לבני עשו. כל זה אמור לשכנע אותנו שרק צאצאי יעקב אבינו יכולים להיחשב מקבלי ההבטחה של ברית בין הבתרים. וזה היסוד לדרשת חז"ל על הפסוק "כי ביצחק יקרא לך זרע" – ביצחק ולא כל יצחק (נדרים לא א).

אשר לשאלה הראשונה – כדאי להקדים מה שפרופ' נחמה ליבוביץ ע"ה תמיד הדגישה בשיעוריה ובכתביה, שהתורה אינה ספר שעוסק בביוגרפיה. לדוגמה, על הדמות המרכזית בתורה, משה רבנו, כמעט שאין לנו מידע על שמונים השנים הראשונות לחייו. המפתח למה שמופיע בתורה הוא מאמר חז"ל "נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה, ושלא הוצרכה לדורות לא נכתבה" (מגילה יד א).

לדעתי, הפעולה הראשונה של יעקב אבינו בהגיעו בחזרה לארץ כנען הייתה ביקור אצל הוריו, אבל התורה לא ראתה צורך לספר זאת, משום שזוהי פעולה שכל אדם בעל רגש משפחתי מינימלי היה עושה. מה שהעסיק את התורה היה המאבק של יעקב לקבוע את דירתו בארץ. הבעיה שהתמודד אתה יעקב הייתה הבעיה שאתה מתמודד כל עולה לישראל בימינו – היכן לקבוע את דירתו, כאשר הוא מביא בחשבון ענייני פרנסה, חינוך, נוחיות וכו'.

יעקב עזב את ארץ כנען כאדם בודד וחסר אמצעים. הוא חזר בעל משפחה גדולה, אמיד ובעל הון גדול, בעיקר צאן. יש להניח שחשב על האפשרות לגור בחברון אצל אביו, אבל הסביבה של חברון לא הייתה טובה עבור רועי צאן. לפיכך הוא מתחיל בנסיעה לסוכות ("ולמקנהו עשה סֶכֶת" [לג:יז]), ואחרי כן הוא עובר לשכם, ושם הוא קונה קרקע (מעניין שבפרשת "וישב" מסופר שכאשר הוטל על בני יעקב התפקיד לרעות את צאן אביהם הם חזרו לשכם דווקא). נראה שהתנהגותו של יעקב לא מצאה חן בעיני הקב"ה (אליבא דרש"י דלעיל), אולי מפני שלא הביא בחשבון את החשיבות של השפעת יצחק אביו על המשפחה אם יגורו בסביבתו. הקב"ה קורא ליעקב לעלות לבית אל, ששם נראה אליו ה' כשנמלט מפני עשו אחיו, וייתכן שיעקב מבין שזה צריך להיות צעד ראשון בדרכו חזרה לעיר אבותיו חברון.

אם אמנם זה הפירוש הנכון של האירועים, ייתכן מאוד שרביקה אמנו הייתה עדיין בחיים כאשר הגיע בנה יעקב לארץ כנען, והוא אכן הצליח להיפגש עמה קודם פטירתה.

פרופ' יחיאל דומב
המחלקה לפיסיקה